

TELEGRAM
ANALIZA

ZAŠTO NAS JE TOLIKO SRAM NAŠIH ŽENA

Napravili smo malu analizu i ustanovili da je broj žena u javnom prostoru prilično bijedan. Žena, primjerice, uopće nema na novčanicama, a ulica koje se zovu po njima u Zagrebu je manje od jedan posto. Slično je i u svim ostalim velikim gradovima u zemlji. Najviše ih je u Rijeci, oko četiri posto

**KATARINA MATANOVIĆ
KULENOVIĆ, PRVA
PILOTINKA U ZEMLJI**

**OLGA MARUŠEVSKI,
DOBITNICA JE NAGRADE
DRUŠTVA POVIJESničARA
UMJETNOSTI HRVATSKE
RADOVAN IVANČEVIĆ**

**RJEČANKA ELVIRA KOHN,
FOTOGRAFINJA
SNIMAJEKA RAZNI 40-IT**

**SIDONIJA ERDÖDY
RUBIDO BILA JE PRVA
PRIMADONA U
HRVATSKOJ**

**PIŠE VALERIJA
BEBEK**

Žena koja je u Zagreb uvela svjetovno školstvo za djevojčice zvala se Judita Petronila Zrinska. U povijesti je zapamćena isključivo kao kći slavni Petra i Katarine Zrinski. Ponegdje se spominje i kao mlada sestra Jelene Zrinske, koja je povijesno priznanje dobila udajom za mađarskoga kneza Franju I. Rákóczija. Judita Petronila zaredila se u red klarisa unatoč negodovanju roditelja. Danas se na internetu ni u povijesnim knjigama ne zna točna godina i mjesto njezina rođenja. Najvjerojatnije je to bilo 1652. u Ozlju. Zaredila se 1668. - iste godine kada joj je otac ustoličen za bana. Živjela je u samostanu na zagrebačkom Gradecu u Opatičkoj 20. Tamo je s ostalim sestrama predavala u školi za djevojke koju su pokrenule klarise. Učenice su dobivale poduku iz njemačkog jezika i glazbenog odgoja. Jedina obveza mladih školarki bila je da se nakon škole zarede. U protivnom ne bi smjele ići u školu. Do kraja 18. stoljeća samo su plemkinje smjele učiti kod privatnih učitelja ili isto tako u samostanu. Judita Petronila ubrzo je ostala bez oca koji je obezglavljen u Bečkom Novom Mestu nakon neuspjele urote. Kao redovnica bila je zaštićena od progona iz Beča, a imala je i veliku naklonost ondašnjih plemenitaša i crkvenog vrha. Iz samostana je promatrala otimačinu koja se događala na obližnjem obiteljskom imanju jer je bečka vlada konfiscirala svu imovinu Zrinskih i Frankopana. Za predstojnicu samostana izabrali su je 1874. i obnašala je tu dužnost u nekoliko uzastopnih mandata. Za to vrijeme, ne zna se točno koje godine, ukinula je obvezu da se djevojke koje idu u školu u samostan kod klarisa moraju zarediti. Tim revolucionarnim potezom Zagreb je dobio prvu pučku i civilnu školu za djevojke. Ne zna se ni točna godina Juditine smrti, koja pada negdje na prijelaz stoljeća. Njezina razbijena nadgrobna ploča pronađena je kraj zvonika svete Marije oko 1823. godine. Judita je svojim hrabrim potezom omogućila opismenjavanje hrvatskih djevojčica što do danas nije zabilježeno ni na jedan način.

Gdje su umjetnice

Jednostavnom analizom naziva ulica i trgova ili spomenika u bilo kojem gradu vidi se da je malo njih posvećeno ženama, pogotovo stvarnim ženama s imenom i prezimenom. Statistike postoje samo za Zagreb gdje, prema podacima Centra za ženske studije, od 5412 ulica, trgova, parkova i prolaza samo 53 nosi ime po nekoj ženi. Grubu analizu proveli smo za još tri najveća grada u Hrvatskoj. S karti gradova ručno smo kopirali imena svih ulica da dobijemo njihov približan broj, a onda smo s tog popisa zbrajali ženska imena. U Splitu je od 688 samo 13 ulica imenovano po ženama. U Osijeku od 302, njih 5 ►►

Jedna od prvih fotografija ženskih studentica snimljena na Zagrebačkom sveučilištu

nosi ženska imena. U Rijeci je od 637 njih 25 ženskih.

Prva hrvatska operna pjevačica, grofica Sidonija Erdődy Rubido, jedna je od rijetkih žena koja je dobila svoje mjesto na platnu u zagrebačkom HNK. Sudjelovala je u ilirskom pokretu i bila vrlo popularna u svoje vrijeme. U ožujku 1833., kada je imala samo 14 godina, izvela je budnicu Ljudevita Gaja i Ferde Livadića, to je bilo prvo javno izvođenje pjesme na hrvatskom jeziku. Kraj života dočekala je u Gornjoj Rijeci, gdje je umrla i pokopana. To malo mjesto od 2000 stanovnika svoju osnovnu školu nazvalo je po njoj, a ostatak Hrvatske ju je zaboravio.

Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske ne vodi posebne evidencije o spomenicima posvećenim ženama ili temi žene. Analiza iz 2007. pokazuje da je u Gradu Zagrebu bilo 630 skulptura od kojih je 90 posvećeno ženama što bi bilo 14 posto. Kada se izuzmu likovi iz romana i neimenovane umjetničke vizije, jedina stvarna žena koja ima svoj spomenik je Marija Jurić Zagorka, u tu brojku ne ulaze vraćene biste sestara Baković u istoimeni prolaz.

Većina skulptura koje predstavljaju ženske likove nose općenite nazive kao na primjer Ležeći akt Vojina Bakića. Sjedeća figura autorice Nede Ivančević ili Majka i dijete Jasne Bogdanović. "To je, naravno, sve

itekako značajno i potrebno, pogotovo ako se vodi računa da i kiparice dobiju mogućnost da im djelo bude izloženo u javnom prostoru. Daleko važnije pitanje je gdje su naše pjesnikinje, književnice, znanstvenice ili, na primjer, prva hrvatska pilotkinja i padobranka Katarina Matanović Kulenović", pita Višnja Ljubičić, pravobraniteljica za ravnopravnost spolova.

Fotoaparat u logoru

Prva ratna fotoreporterka Elvira Kohn prošla je put od zatočnice u Rapskom logoru do službene fotografkinje ZAVNOH-a. Kada je u studenom 1942. godine u Dubrovniku Elvira čekala deportaciju s ostalih 1200 Židova, njezin šef Miho Ercegović poklonio joj je fotoaparat Leicu. Elvira ga je čuvala cijelo vrijeme zaroblje-

Katarina Matanović Kulenović počela je voziti avion 1935. godine u Zagrebu

ništva. Logor na Rabu bio je ograđen bodljikavom žicom, sa stražarskim kulama i reflektorima. Talijani su svaki dan pretresali sve barake. Njezini su kolege zatvorenici našli način na koji će zajedničkim snagama sačuvati aparat. Obavještavali su se međusobno kada bi pretres počeo. Po informatoru koji bi to javio Elvira bi poslala kameru u baraku u kojoj je pretres završio. Kamera je tako putovala iz barake u baraku i čuvari je nikada nisu našli. Elvira nije fotografirala dok je bila zatvorenica, za nju je to bilo suviše opasno. Nakon kapitulacije Italije 8. rujna 1943. partizani su došli na Rab iz Crikvenice. Mogao im se pridružiti tko god je htio. Uz grupu židovskih mladića javila se i Elvira. Kada je rekla kako je profesionalna fotografkinja i da sa sobom ima aparat Leicu, odmah su joj ponudili da pristupi obavještajnom odjelu ZAVNOH-a. Elvira je s fotoaparatom prošla cijeli put od Senja, preko Otočca, Slunja prema Plitvicama i na kraju u oslobođeni Zagreb. Bila je jedina žena među fotoreporterima u ZAVNOH-u. Prvu noć u oslobođenom Zagrebu Elvira je prespavala na Pavelićevu stolu, pod sobom je imala svoj kaput i pištolj. Za nju i njezinu grupu to je bio znak pobjede.

Nakon rata morala je organizirati fotografski laboratorij u obrambenom stožeru JNA. Ubrzo je postala šefica fotodjelja. I dalje je fotografirala, a njezini radovi izlazili su u listovima Naprijed i Vjesnik. Nikada se nije udavala, kaže zbog fotografije. "Bila bih tri dana u Zagrebu, a onda pet dana na putu. Teško je bilo pronaći nekoga tko bi to tolerirao. Jedan moj udvarać mi je rekao: 'Voliš svoju kameru više od mene!' To je bila istina, volim svoj posao i posvetila sam mu život", rekla je Elvira u jednom od svojih posljednjih intervjua za portal Centropa.

Propale inicijative

"Tuđmanovo razdoblje od 1991. do 2000. vratilo je u javnu sferu mit o tisućljetnoj povijesti Hrvata te uvelo prakse koje ugledni britanski povjesničar Eric Hobsbawm naziva izmišljena tradicija. Uspostavljanjem lažne tradicije, kroz hrvatski državotvorni filter, heroine poput sestara Baković, Anke Butorac ili Nade Dimić izgubile su svoje mjesto u povijesti. Uz to, ova se vlast svojisk potrudila oko proizvodnje nacionalne simbolike i takozvane duhovne obnove Hrvata ignorirajući uništavanje antifastičkih spomenika i memorijalnih obilježja", tvrdi Leila Topić, kustosica Muzeja suvremene umjetnosti u Zagrebu.

Građanske udruge svojim su djelovanjem uspjele vratiti i postaviti nova imena žena na zagrebačkim ulicama. Tako su svoje ulice dobile povjesničarka Nada Klaić, prvoborkinja Diana Budisavljević, primabaleri-

Od 1991. do 2000. godine vraćen je mit o tisućljetnoj povijesti Hrvata. Tada su kroz državotvorni filter nestale heroine poput sestara Baković, kaže Leila Topić

ULICE I TRGOVI KOJI SE ZOVU PO ŽENAMA

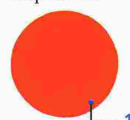
UDIO ŽENA U JAVNOM PROSTORU HRVATSKE

Broj ulica u Zagrebu 5412

Broj ulica koje nose ime po ženama 55

Broj ulica u Splitu 688

Broj ulica koje nose ime po ženama 15

Broj ulica u Osijeku 502

Broj ulica koje nose ime po ženama 5

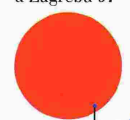
Broj ulica u Rijeci 637

Broj ulica koje nose ime po ženama 25

OSNOVNE

Broj škola u Zagrebu 97

Broj škola koje nose ime po ženama 1

Lelja Dobronić, povjesničarka, poslije doktorica humanističkih znanosti, snimljena na fakultetu 40-ih godina

na Mia Ćorak Slavenska i Lujza Janović Wagner, medicinska sestra koja je osnovala prvu ustanovu za patronažu i socijalni rad s obiteljima.

Jedna od inicijativa Centra za ženske studije je i imenovanje Ulice Lydie Sklevicky, hrvatske znanstvenice i aktivistice koja se smatra jednom od najznačajnijih feministica u Hrvatskoj. Istraživala je socijalnu povijest žena i ženskog pokreta, bila je članica mnogih društava, osnivačica sekcije Žena i društvo, Sociološkog društva Hrvatske te Sekcije za istraživanje povijesti žena Nada Klaić. Uređivala je i pisala za časopise Gender History i Casopis za suvremenu povijest.

"Pri imenovanju javnih površina nije samo važno kako će se one nazivati, važno je i gdje će se one nalaziti kako bi nova imena postojeci sustav nadograđivala, a ne narušavala. Žene koje bi po meni u Zagrebu trebale dobiti svoje ulice su svakako Dunja Rihntman Augustin, Maja Bošković Stulli te Lelja Dobronić i Olga Maruševski", kaže Saša Šimpraga, osnivač i voditelj platforme IPOSTOZAGRAD, jedne od najaktivnijih građanskih inicijativa u Zagrebu.

Lelja Dobronić je povjesničarka i doktorica humanističkih znanosti. Istraživala je kulturnu povijest grada Zagreba i Hrvatske. Uz mnoge knjige i rasprave sa suradnicima pripremila je pet svezaka Povijesnih spomenika grada Zagreba. Kao vanjska su-

Stotinu je muškaraca od 90-ih dobilo je ulice, a zanemariv broj žena. Zašto država počasti ne dijeli ravnopravno?, pita Rada Borić iz Centra za ženske studije

Ratna fotoreporterka Elvira Kohn bila je službena fotografkinja ZAVNOH-a

radnica Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža surađivala je u izdavi više enciklopedija.

Skupljanje novca za školu

Olga Maruševski je povjesničarka umjetnosti koju su kolege opisivali kao znanstvenicu vrhunskih dometa nepobitnog autoriteta za područje gotovo posve neistraženih tema urbane kulture, arhitekture i umjetnosti 19. i početka 20. stoljeća. Osim tema o urbanizmu, među prvima je počela vrednovati sakralnu umjetnost o čemu je objavljivala mnoge stručne članke, a zaslužna je i za afirmaciju umjetničkih obrta 19. stoljeća.

Za Katarinu Matanović Kulenović čuli su rijetki. Nakon očeve smrti, sa 16 godina dolazi u Zagreb iz rodne Vuke, malog mjesta kraj Osijeka. Obožavala je skijanje, svaki dan nakon ško-

le odlazila bi na Sjeme. Poslije se zaposlila kao tajnica u građevinskoj tvrtki Švab. Slučajno je došla na ideju da počne letjeti, nakon što je u jutarnjem listu vidjela oglas o otvaranju pilotske škole na aerodromu Borongaj. Iako joj je cijena od 6000 tadašnjih dinara realno bila previsoka, prijavila se u aeroklub. No pilotska škola te godine nije ni proradila zbog nedostatka financija. Katarina je počela lobirati i skupljati sponzore po gradu. Nagovorila je i svoje šefove da investiraju u zagrebački Aeroklub.

U svoju letačku knjižicu broja 193. prvi let je upisala 5. kolovoza 1935. U roku od godinu dana Katarina je prvi put samostalno letjela, a u listopadu 1936., po vrlo lošem vremenu, položila je pilotski ispit s odličnim uspjehom i tako postala prva hrvatska pilotkinja. Bila je prilično tvrdoglava pa je, recimo, uspijevala nagovoriti kolege da joj dopuste skočiti s padobranom. Prvi put se bacila 1938. godine na uzletištu u Zemunu. Bila je prva padobranka u cijeloj istočnoj Europi. Ohrabrena uspjesima odlučila je osnovati žensku sekciju Aerokluba Zagreb. U siječnju 1939. godine organizirala je veliki ženski aeromiting. Za NDH Katarina je primljena kao vojni pilot u službu. Letjela je talijanskim FL-3, lakim dvosjednim avionom, na zadacima prijevoza dokumenata, lijekova, vojnih zapovjednika i ranjenika.

Propisani zaborav

Tadašnji zapovjednik oružanih snaga Ante Vokić jedino je u nju imao povjerenja. U svibnju 1944. umro joj je suprug, Namik Kulenović, poznati novinar dnevnika Novosti. Nekoliko dana poslije Katarina je saznala da je trudna. Nakon završetka rata završila je u zatvoru, a sin i ona izbačeni su iz stana. Nikada više nije letjela. Katarina Matanović Kulenović 1998. godine odlikovana je s Redom Danice hrvatske s likom Franje Bučara, a nakon 56. godina, 2001. godine, ponovno je primljena u Aeroklub Zagreb.

Kustosica Leila Topić sudbinu Katarine Matanović Kulenović naziva propisanim zaboravom određenim političkim smjernicama grada i države. Ista stvar ponovila se s gotovo svim ženama koje su sudjelovale u NOB-u.

"Stotinu je muškaraca od devedesetih do danas dobilo imena ulica, i znanih i nezvanih, uz tek zanemariv broj žena i to zahvaljujući građanskim inicijativama da i žene upišu u povijest. Od tada do danas mnoge su škole i ulice preimenovane, pa su tako preimenovane i one po borkinjama i junakinjama Drugog svjetskog rata. Po Nadi Dimić, na primjer, nazivane su tvornice i škole, a danas je izbrisana iz povijesti. Zašto država koja, kako kaže Marija Jurić Zagorka, 'ne dijeli na muško i žensko kad im se daju dužnosti, dijeli ih kad im se daje prava', odnosno, zašto počasti dijeli neravnoprav-

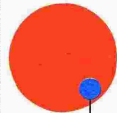
ŠKOLE KOJI SE ZOVU PO ŽENAMA

Broj škola u Splitu 27

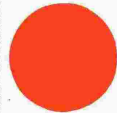
Broj ulica koje nose ime po ženama 0

Broj škola u Osijeku 20

Broj ulica koje nose ime po ženama 2

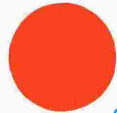
Broj škola u Rijeci 24

Broj ulica koje nose ime po ženama 0

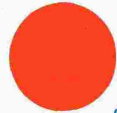
INSTITUTI NOVČANICE

Broj hrvatskih znanstvenih instituta 25

Broj instituta koji nose ime po ženama 0

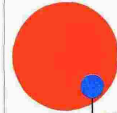
Broj novčanica hrvatske kune 8

Broj novčanica koje nose ime po ženama 0

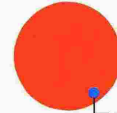
SPOMENICI ODLIKOVANJA

Broj spomenika u Zagrebu 630

Broj spomenika koji nose ime po ženama 90

Broj hrvatskih odlikovanja 48

Broj odlikovanja koji nose ime po ženama 2

no" kaže Rada Borčić, voditeljica Centra za ženske studije.

Osim po ulicama i skulpturama, stanje je znakovito i u nazivima škola, pogotovo osnovnih, jer one uglavnom nose naziv prema istaknutim osobama. U Telegramovu istraživanju pobrojali smo škole u četiri najveća grada i analizirali njihova imena. Od zagrebačkih 97 osnovnih škola samo se jedna zove po ženi, i to po Mariji Jurić Zagorki. Split ih ima 27, no niti jedna od njih ne nosi naziv po osobama, ni muškim ni ženskim. U Osijeku od 20 osnovnih škola dvije nose ženska imena, Svete Ane i Jagode Truhelke, književnice i pedagoginje. U Rijeci postoji 24 škole, a niti jedna ne nosi naziv po ženi. Situacija je ista i na novčanicama. Postoji osam apoena s iznosima od 5 do 1000 kuna, na njima nema niti jedne žene.

Tijekom cijelog mog studija povijesti umjetnosti spomenuta nam je samo jedna umjetnica, Artemisia Gentileschi. Nadam se da se situacija sada promijenila, no u moje doba nismo ni spomenuli primjerice Nastu Rojc ili Cindy Sherman. Sanja Iveković bila je tabu tema. Ja konkretno nisam mogla diplomirati na temi Sanje Iveković, tako da od obrazovanja treba krenuti. Obrazovati ljude u smislu rodne ravnopravnosti i rodne osviještenosti", smatra Leila Topić iz MSU.

ske trendove. U Beču je sveučilište otvoreno ženama samo četiri godine ranije, 1897. Prva žena koja je doktorirala na Zagrebačkom sveučilištu zvala se Vjera Marjanović Krajočan. Diplomirala je 1924. na Kemičko-inženjerskom odjelu Tehničke visoke škole u Zagrebu, a doktorirala je četiri godine poslije. Do umirovljenja 1970. predavala je niz predmeta iz područja kvalitativne i kvantitativne analitičke i anorganske kemije. Sudjelovala je u osnivanju Prehrambeno-biotehnološkoga fakulteta u Zagrebu, Metalurškoga fakulteta u Sisku i Kemijsko-tehnološkoga fakulteta u Splitu. Fakultet kemijskog inženjerstva i tehnologije Sveučilišta u Zagrebu akademske godine 2012/2013. utemeljio je nagradu koja nosi njezino ime, a dodjeljuje se studentima koji su diplomirali s najboljim prosječkom ocjena.

Bijedna podjela počasti

Od 25 javnih i znanstvenih instituta u Hrvatskoj niti jedan ne nosi ime po nekoj ženi.

Žena čije bi djelovanje trebalo spasiti od zaborava je svakako Zlata Šufflay, učiteljica i stručnjakinja za narodni tekstil. Najveća promicateljica lepoglavskog čipkarstva. Bila je prva žena zaposlena u nekom od muzeja te prva dizajnerica čipke. Zasluzna je za pokretanje brojnih tečajeva škola za izradu čipke. Zahvalju-

Za vrijeme cijelog studija spomenuli smo samo jednu umjetnicu, kaže povjesničarka umjetnosti Leila Topić

Sanja Iveković hrvatska je umjetnica, kiparica, fotografkinja, diplomirala je na Akademiji likovnih umjetnosti u Zagrebu 1970. Još uvijek živi i umjetnički djeluje. U samim počecima za vrijeme hrvatskog proljeća, zajedno s drugim umjetnicima, udarila je temelje videoumjetnosti u Hrvatskoj. S odmakom od mainstreama svojim videima, konceptualnim fotomontažama i performansima nametnula se kao jedna od progresivnih umjetnica ovih prostora. Danas se ubraja među najveće videoumjetnice i performerice s kraja 20. stoljeća. Nasta Rojc rođena je 1883. godine. Studij slikarstva započela je privatno u Zagrebu kod Otona Ivekovića, a nastavila u Beču na Kunstschule für Frauen und Mädchen gdje ga i završava. Nakon povratka u Zagreb ponovno slika kod Ivekovića, a od 1918. u njezinu opusu prevladavaju portreti. Isidor Kršnjavi smatrao je da se ovu slikaricu nepravedno zanemaruje. Zajedničkom inicijativom Naste i Line Crnčić-Vivant u Zagrebu je 1920. godine osnovan Klub likovnih umjetnica u kojem je Nasta bila među najaktivnijima.

Uspjeh sveučilišta

Kraljevskim dekretom omogućen je upis prvih studentica na Zagrebačko sveučilište 1901. godine. Na to je prvi reagirao Filozofski fakultet, ostali su to napravili tek nakon Prvog svjetskog rata. Prve tri službene studentice Zagrebačkog sveučilišta bile su Milica Bogdanović, koja je i prva među njima diplomirala, te Milka Maravić i Vjera Tkalić. Iako se situacija s fakultetima čini zaostalom, Zagrebačko je sveučilište pratilo tadašnje svjet-

jući neumornom radu ove žene, danas komad čipke košta 15.000 kuna, a u Lepoglavi postoji Srednja čipkarska škola.

Josipa Marinić je Požežanka rođena 1897. godine kao trinaesto dijete u obitelji. Školuje se u Zagrebu, no mora prekinuti nastavu zbog Prvog svjetskog rata. Od 1919. je članica Komunističke partije Jugoslavije, zbog čega je u Kraljevini bila i u zatvoru. Za vrijeme NDH predavala je u školi za obrazovanje odgojiteljica u Rudama. Zajedno s ostalim odgojiteljicama ilegalno je spašavala djecu iz ustaških logora. Sa svojim je učenicama 1943. otišla u partizane. Organizirala je rad dječjih domova na Baniji i Kordunu te u Lici. Nakon oslobođenja Dalmacije osnovala je dječji dom u Splitu u kojem je zbrinuto oko tisuću siročadi. Od 1945. bila je načelnica za dječju zaštitu u Ministarstvu socijalne skrbi. Organizirala je smještaj za 80.000 djece koja su ostala bez roditelja. Osnovala je Školu za odgojitelje u Zagrebu.

Od donošenja zakona 1995. godine u Hrvatskoj postoji 47 različitih odlikovanja, ordena i državnih nagrada. Većina njih nosi ime i lik poznatih ljudi. Postoje samo dva odlikovanja s imenima žena: Velered kraljice Jelene s lentom i Danicom i Red Danice hrvatske s likom Katarine Zrinske.

"Građanki Hrvatske ima jednako kao i građana. Sudjeluju jednako, ne samo kao platiše kroz doprinose nego aktivno sudjeluju u kulturi i javnom životu, pa ne vidim zašto se podjela počasti i kroz to ostavljanje traga u povijesti ne bi jednako raspoređivala", kaže Rada Borčić iz Centra za ženske studije. ■